

Rekonstrukce krajinného prvku Kunětická Hora

Libor Rak

Každý z nás žije v krajině a většinu svých potřeb naplňujeme z rozmanitosti této krajiny. Bádáme a odpočíváme v jejích ekosystémech. Přírodní síly krajiny nás naplňujeme z rozmanitosti této krajiny. Bádáme i odpočíváme v jejích ekosystémech. Přírodní síly krajiny nás naplňují úctou a my pečujeme o její estetiku. Měníme ji, ničíme a někdy i zkrášlujeme.

V rovinnaté krajině 7 km od Pardubic vystupuje do výšky 82 m nad okolní terén třetihorní vyvřelina, která tvoří charakteristickou dominantu východočeského Polabí. Je typickým lakolitem odkrytým denudací ze svrchnokřídových sedimentů. Tvoří jej sodalit – tefritový fonolit (znělec), místy jsou zřetelné polohy porcenalitu, tedy slínovců, kontaktně metamorfovaných vystupujícím magmatem.

Na svých k slunci obrácených expozicích, na výhřevném geologickém podkladu poskytuje tato lokalita vhodné podmínky pro výskyt teplomilné vegetace.

Vrch byl v minulosti využit v 15. století ke stavbě středověkého hradu, který patřil k největším v Čechách. Jižní svah je výrazně porušen lomem, kde se od 16. století až do prvních desetiletí 20. století těžil kámen.

Pro svoji historickou a přírodovědnou výjimečnost je Kunětická Hora evidovaná jako kulturní památka č. 2127 státního seznamu a zároveň je Agenturou OPK Pardubice registrována jako významný krajinný prvek pod č. 32.

Již od prvopočátku je tato krajinná dominanta východočeského Polabí ovlivňována lidskou činností. První osídlování je dokladováno z doby neolitické (těžbou dřeva a pěstování vepřů v dubových lesích). První slovanské osídlení s hradištní kulturou vzniká kolem r. 700 n.l.. Se založením hradu roku 1413 se vztahuje historická zmínka o lomu. Trvalé osídlování od středověku má za následek vysazování kulturních rostlin na hradě a jeho okolí. Urbář panství Pardubického se zmiňuje o vinici z roku 1680 starší historický záznam se váže na rok 1560, který hovoří o Kunětické Hoře s vinicí, štěpnicí, zahradami, chmelnicí a oborou dančí zvěře. Vinná réva byla na Kunětické Hoře pěstována zřejmě již mnohem dříve. Ve třicátých letech 20. Století se o vysazování ovocných a okrasných dřevin postaralo Kunětické družstvo.

Svým charakterem je lokalita natolik změněna, že ji nelze považovat za lokalitu původní. Mnoho jejích rostlinných společenstev však lze považovat za přirozená, ač svým vznikem jsou nepůvodní (tato společenstva svým složením odpovídají podmínkám stanovišť, která vznikla činností člověka – odlesňování, těžba kamenů). Vznikla zde tak společenstva stepní a polostepní, vegetace na jižních expozicích lomu – xenofilní vegetace. Významným krajinným prvkem zejména v jarním období jsou na severním svahu založené ovocné sady.

Od roku 1560 kdy se Kunětická Hora dostala do držení královské komory nastal její úpadek. Ten vyvrcholil roku 1645, kdy v období třicetileté války švédské vojsko hrad vypálilo. Velmi negativně lokalitu jak již bylo zmiňováno ovlivnila těžba kamene a to zejména na přelomu 19. a 20. století. Naštěstí těžbařské práce, které by bezpochyby měly za následek totální devastaci území, byly Pardubickým muzejním spolkem v roce 1916 zastaveny. Kunětické družstvo r. 1923 zahájilo rekonstrukci Kunětické hory podle projektu

Dušana Jurkoviče. Po převzetí hradu a jeho okolí do majetku státu byly v 80. a 90. letech provedeny další zásadní opravy především hradního paláce. Aby obnova Kunětické Hory byla komplexně zakončena zadal Památkový ústav Pardubice projekt rekonstrukce zeleně na sever téžbou kamene nenarušené straně Kunětické hory s důrazem na zachování části ovocných sadů, jako významné kvetoucí dominanty vystupující nad okolní reliéf Polabské nížiny.

V zájmovém území severního svahu lze charakterizovat několik typů stávajících porostů:

- 1) zbytky ovocných stromů původních sadů
- 2) zplanělé porosty ovocných dřevin
- 3) remízy
- 4) kompaktní porosty charakteru smíšeného lesa

Ovocné stromy původních sadů

Podle archivních materiálů a staré fotodokumentace byl ovocný sad založen v r. 1910 a do stávajícího půdorysu doplněn ovocnými stromy v třicátých letech 20. století.

Zplanělé porosty ovocných dřevin

Zplanělé porosty švestek, višní a hrušní se vyznačují rychlým odnožováním a agresivním způsobem růstu již v raných fázích vývoje, což jim umožňuje rychlé obsazování stanoviště. Větší délkou vegetačního období potlačují jednoleté i vytrvalé rostliny bylinného patra. Velkou produkcí biomasy (hustým větvením a olistěním) jako i konečnou výškou potlačující běžné druhy keřového patra, kterých přirozená tvorba biomasy je menší. Obrovská regenerační kapacita nadzemních systémů zplanělých ovocných dřevin a schopnost regenerace mechanicky porušených nadzemních orgánů rovněž umožňuje konkurenční prosazování. Rozsah porostů zplanělých dřevin se velmi intenzivně plošně zvětšuje a v některých úsecích získává plošnou převahu.

Remíz původních dřevin

Remízy a remízky jsou důležitou součástí území z hlediska ekologického a krajinného. V druhové skladbě remízů na severním svahu jsou zastoupeny druhy náležící k původním porostům. Zastoupení jednotlivých je ale nevyvážené, malé remízky jsou tvořeny převážně šipkem, je větších je převaha lísek. V menší míře se uplatňují svídy, ptačí zob, hloh, černý bez a trnka, zcela ojediněle brslen.

Kompaktní porosty charakteru smíšeného lesa

Souvísle smíšené porosty pokrývají svažité části zájmového území na západním oblouku úpatí Kunětické Hory, v okolí Žluté skály a pod ní na východním okraji zájmového území vedle vodojemu. Kompaktní smíšené porosty jsou pro tyto plochy optimálním pokryvem a zároveň jsou zázemím původních dřevin (dub, lípa, javor mléč, jasan, hloh, borovice, bříza, keře obdobné jako v remízech).

Zásady k uplatňování zásahů pro návrh v jednotlivých objektech

Na základě vyhodnocení prosperity stávajících ovocných stromů a současné potřeby zachování určitého množství starých stromů z ekologického hlediska projekt stanovil konkrétní jedince a skupiny pro zachování. Rozsah a výběr konkrétních ponechaných jedinců byl konzultován s ohledem na entomologický a ornitologický

význam lokality s odborníky z přírodovědeckého oddělení Východočeského muzea v Hradci Králové.

- nevhodné přestárlé, nebo silně poškozené stromy se zlikvidují pokácením, vytrháním pařezů, následným urovnáním jam a odvozem pařezů a dřeva.
- plochy se souvislým stávajícím travním porostem se ošetří důkladným odstraněním staříny a obnoví s sekáním všech dostupných ploch minimálně jednou za rok.
- agresivně zplanělé porosty je nutné zlikvidovat plošně, s vytrháním pařezů, následnou kultivací ploch a založením travnaté plochy. Pro založení travnaté plochy byly firmou Agroeko Žamberk při zpracovávání urbanistické studie doporučuje travní směsy pro polohy světlé, sušší (ovsíkové), pro polohy zastíněné a vlhčí (psárkové).
- obnova ovocného sadu se uskuteční na menších než stávajících plochách. Navrhují se skupiny s vnějším nepravidelným obrysem, ale respektující vnitřní řád uspořádání sadu do sponů podle jednotlivých druhů, řady respektují vrstevnice konfigurace terénu.
- linie spodní cesty na severním okraji bude podtržena založením rovnoměrného stromořadí v terénu.
- výběr odrůd pro nové výsadby se opírá o seznam doporučených odrůd, který pro tento projekt vypracovalo speciální pracoviště Mendlovy zemědělské a lesnické univerzity Brno – Ústavu šlechtění a množení zahradnických rostlin v Lednici na Moravě. Pro výsadbu do plochy jsou doporučeny vyšší tvary polokmenů (s výškou kmene 160 cm) a vysokokmeny (s výškou kmene 180 cm) do stromořadí podél cest. Odrůdová skladba zhruba respektuje dvacátá léta 20. století.

Do zájmového území bude vložena nová linie pěší komunikace ve směru od S-Z na J-V, šikmo do svahu s napojením na stávající přístupovou cestu k hradu. Tento směr pěšiny je navržen v návaznosti na obnovu historické trasy pěšiny.

V zájmu udržení alespoň částečné stability území jako celku je rozložení zásahů kácení a obnovy na etapy, protože zájmové území má značný plošný rozsah. Konečným cílem postupných zásahů je obnova ovocného sadu v zájmu zachování kvetoucího svahu v podnoží hradu z hlediska historického a zároveň rozvinutí přírodního charakteru lokality jako celku.

Z hlediska krajinné architektury při navržení a obnově zeleně jde zde ponejvíce o restituici a adaptaci porostů. Charakter této přírodně krajinařské scenerie není totiž vázán na půdorysnou neměnnou dispozici, ale na vzájemný poměr hmot a ploch a hlavně na poměr jejich výškových gradací, které vytvářejí proporcionalitu. Je zde samozřejmostí, aby se kosterní stromy postupně nahrazovaly neboť tento přírodně krajinařský prvek vysoké biologické a historické hodnoty nemůže být vytvářen vegetací přestárlou, nebo jen starými porosty, ale přesun hmot a ploch musí být pozvolný, dlouhodobý a tudíž v čase nenápadný. Tím se také nezmění tzv. „vžitý obraz“. U ovocných výsadeb v některých místech bohužel musela být navržena permanentní výměna porostů. Při obnově a navrhování nových remízů, kde se musely některé stromy v porostech nahradit a nešlo ještě celou skupinu půdorysně posunout byly pro tuto funkci ve velké míře vybrány vhodné jedinci z náletů. Při obnově – revitalizaci porostů na této lokalitě, projekt rovněž řeší úpravu výškové gradace porostů. Okolní zeleň v polabské nížině a blízká lužní pobřežní vegetace Labe a jeho ramen má specifickou vlastnost, i když jde o rozdílné rody a druh vytvářejí tak jednotvárné horizontální linie, které odrazem ve vodních plochách jednotvárnost zvyšují. Proto se plně využíla možnost na vytvoření zajímavého výškového rytmu.

Závěr

Krajina jako produkt přírody může teoreticky existovat nezávisle na člověku, zatímco člověk musí s přírodními faktory v krajině počítat, neboť je na nich bezprostředně závislý. Má-li se lidstvo dále zdravě vyvíjet, musí žít s krajinou v symbióze. Suverénní metabióza ze strany člověka, tedy vykořisťování přírody, by už v nedaleké budoucnosti vedlo k postupné likvidaci jak člověka, tak i živé přírody. Syntézu obou skupin faktorů – přírodních a kultivačních – můžeme získat jedině tehdy, analyzujeme-li obě skupiny zvlášť, přesněji řečeno, použijeme-li skupinu prvou jako přírodní podklad a u krajin kultivovaných vyjdeme ze základních společenských a hospodářských funkcí, které ovlivňují stupeň a charakter kultivace.

Literatura:

- Richard T.T. Forman, M. Gordon, ACADEMIA Praha 1993, Krajinná ekologie
- Edited by Pavel Kovář (Charles University in Prague The Karolinum Press 1999, Proceedings of the CZ – IALE conference „Present and Historical Nature – Culture Interactions in Landscapes, held at The Charles University 1998
- Ing. J. Raková, Ing. Arch. Matoušová 1999, Projekt SH Kunětická Hora – revitalizace ovocného sadu – severní svah
- Bohuslav Vaníček, VŠZ Brno 1980, Ochrana životního prostředí – ochrana a tvorba krajiny
- B. Wágner, SZN Praha 1989, Sadovnická tvorba

Ing. Libor Rak, RŽP OkÚ Hradec Králové